

Krzysztof Fedorowicz
Izabela Taraszczuk

Wspomnienie o Kaiserbergu, czyli Górze Cesarza koło Łazu

W podróży przez krainę,
gdzie krzyż żelazny lśni,
wymawiam Twoje imię
Z radością, po wsze dni!

(tłumaczenie – Izabela Taraszczuk)

Taki tekst widniał na tablicy na Kaiserberg – najwyższym wzniesieniu w dawnym państwie stanowym Zabór/Saabor. W jednym z tekstów źródłowych o Saabor znajduje się taki wyjątek:

Wzgórza wznoszą na swojej południowej stronie szereg winnic, przy ich podnóżach rosną morwy i są używane do produkcji jedwabiu. Te wysokości ciągną się na zachód do Łazu/Loos i wznoszą się za tą miejscowością w najwyższy szczyt, Górę Cesarza (Kaiserberg), która jest wysoka na 505 stóp ponad poziomem Morza Bałtyckiego, i 335 stóp ponad poziomem Odry. Z tego punktu rozkoszować się można dalekim widokiem na Śląsk, granicę i Poznań. Przy sprzyjającej

Krzysztof Fedorowicz
Izabela Taraszczuk

Erinnerung an den Kaiserberg bei Loos/Łaz

In dieser weiten Runde,
Dein Nam' und Kreuz allein,
funkelt all' Zeit und Stunde
des kann ich fröhlich sein!

Diese Inschrift war auf der Gedenktafel auf dem Kaiserberg, der höchsten Erhebung in der Herrschaft Saabor, zu lesen. In einem weiteren Quellentext kann man folgenden Ausschnitt finden:

Die nördliche Hügelkette trägt auf ihrer Südseite eine Reihe von Weinbergen, an ihrem Fusse zur Seidenzucht verwendete Maulbeerranlagen. Diese Höhen ziehen sich nach Loos gen West hin, und erheben sich hinter diesem Orte in ihrer höchsten Spitze, dem Kaiserberge, 505 Fuss hoch über die Ostsee, 335 Fuss über die Oder. Von diesem Punkte genießt man eine weite Umsicht nach Schlesien, der Mark und Posen hinein. Bei günstigem Wetter ist sogar die Schneekoppe mit unbewaffnetem Auge zu erkennen. (Alexander Duncker, *Die ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der ritterschaftlichen*

pogodzie bez żadnych przyrządów można nawet rozpoznać Śnieżkę /Schneekoppe.

(Alexander Duncker, *Die ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der ritterschaftlichen Grundbesitzer in der Preußischen Monarchie*, 1857-1883; tłumaczenie – J. Simonjetz i K. Fedorowicz)

We wznowionej przez Ernsta Claußa książce *Stadt und Landkreis Grünberg in Schlesien* (1967) jest sporo informacji o Kaiserbergu. Czytamy tutaj między innymi, że górę nazwano tak na pamiątkę Napoleona I, który miał tutaj stacjonować podczas odwrotu z Rosji. A sam krzyż wzniesiono 31 lipca 1883 roku w rocznicę stuletniego panowania w Saabor rodu Schönaich-Carolath. I ten pomnik to kawał historii tej ziemi. Podobnie jak stara winnica u podnóża tej góry.

Tymczasem pomnik został zniszczony przez jednego ze współczesnych mieszkańców Łazu. Po prostu ściął krzyż i wywiózł na złomowisko. I zastanawiam się tylko, dlaczego policja nie szuka sprawców tej haniebnej kradzieży z mitycznej góry w Łazie/Loos?

No bo kto przejmowałby się jakimś kawałkiem Heimatu? Tymczasem dla wielu, dawnych i dzisiejszych mieszkańców tej wsi leżącej obok Kaiserbergu, także dla mieszkańców Zaboru/Saabor, to częśćka ich własnej tożsamości: ten krzyż i ta góra. Fragment ich małej ojczyzny.

Dla mnie Heimat to ta góra, ale przede wszystkim winnice.

I o tej górze mówię nie bez powodu, bo pod nią właśnie rozciągała się jeszcze do lat 50. ubiegłego wieku wspiana winnica. Winnic zresztą nigdy tutaj nie brakowało. Jest taka pieśń, *Das Saaborer Heimatlied*, w której pojawia się magiczne słowo 'Reben', oznaczające winorośl:

Znam małe miasteczko
w powiecie zielonogórskim,
gdzie na starą nutę
śpiewają taką pieśń.

Leży w sąsiedztwie jeziora
pięknie położone w dolinie.

Grundbesitzer in der Preußischen Monarchie,
1857-1883)

Das von Ernst Clauß im Jahre 1967 erneut herausgegebene Buch *Stadt und Landkreis Grünberg in Schlesien* enthält mehrere Angaben zum Kaiserberge. Unter anderen liest man an einer Stelle, dass der Berg Napoleon I. seinen Namen verdankt. Der französische Kaiser hat sich hier während seiner Rückkehr aus Russland aufgehalten. Das Kreuz wurde am 31. Juli 1883 zum Gedenken an die 100jährige Herrschaft des Adelsgeschlechts Schönaich-Carolath in Saabor errichtet. Das Denkmal erinnerte an die Geschichte dieser Region, ebenso wie der alte Weinberg am Fuße des Kaiserbergs.

Inzwischen wurde das Denkmal von einem Bewohner des heutigen Łlaz zerstört. Der Unbekannte zersägte einfach das Kreuz und brachte es zum Schrottlager. Ich stelle mir die Frage, warum die Polizei nach Verursachern dieser schändlichen Tat auf dem mythischen Berg in Loos kaum gefahndet hat? Wer hätte sich überhaupt irgendwelche Gedanken über ein Stück Heimatgeschichte gemacht? Man soll bedenken, dass viele ehemalige und heutige Bewohner des Dorfes in der Nähe der Erhebung, auch die Saaborer, sich mit diesem Kreuz und dem Kaiserberge identifiziert haben. Das Denkmal und der Berg sind zu einem Teil ihrer kleinen Heimat geworden.

Für mich bedeutet Heimat der Kaiserberg, vor allem ist es aber der Weinberg.

Den Kaiserberg erwähne ich nicht ohne Grund, bis in die 50er Jahre des vergangenen Jahrhunderts hinein hat sich dort ein fabelhafter Weinberg erstreckt. An Weinbergen hat es in dieser Gegend doch nie gefehlt. Das *Saaborer Heimatlied* enthält Versen, die die Schönheit der magischen Pflanzen besingen:

Ich weiß ein kleines Städtelein
Im Grünberger Kreise.
Ihm will ich dieses Liedchen weih'n
Zum Sing'n nach alter Weise.

Otoczają je łagodne wzniesienia
obsadzone szlachetną winoroślą.

Zamek dominuje w okolicy, widoczny z daleka,
wzniesiony pośrodku.

Na dawny zwyczaj
okrążony głęboką fosą.

Jest stary kościół, dumny i czcigodny,
obsadzony starymi lipami,
a każdy, kto tędy przechodzi,
uzna je za piękne.

[...]

(tłumaczenie – J. Simonjett i K. Fedorowicz)

Wiersz ukazał się drukiem u Otto Höhne z ówczesnego Grünbergu, data pozostaje jednak nieznana. Na początku tekstu poeta zamieścił notkę następującej treści: „Gewidmet meiner lieben Heimatstadt Saabor. Von Ernst Bartsch, Grünberg. Singweise: *Stimmt an mit hellem hohen Klang*” („Dedykuję mojemu drogiemu rodzinnemu miastu Saabor. Autor Ernst Bartsch, Grünberg. Na melodię *Stimmt an mit hellem hohen Klang*” [Zaintonujcie jasnym, wysokim dźwiękiem] – tłum. I. Taraszczuk).

Zachował się również inny tekst:

Powiadają „Saabor w lesie”,
Wśród najstarszych wieść tak niesie.
Niczym fiołek skryty w gaju,
Kwitnie wieś w niemieckim kraju.
Gdzie się Odra z Śląskiem żegna,
Tam jest gniazdko pełne ciepła,
Tamże Grünberg się wynurza,
Winorośle zdobią wzgórze.
Fabryk zgiełk, wagonów stukot,
Ciszy szukać tutaj próżno.

Sosny, świerki, dąb kołysz
Wiatr, „zakłóca” śpiewnie ciszę.
Wytchnij: źdźbła i drzew korony
Dzień Ci dadzą wymarzony.

Im Tale liegt's so wunderschön,
Mit seinem See daneben.
Umrahmt wird es von sanften Höh'n,
Bebaut mit edlen Reben.

Ein Schloß, man sieht's aus großer Weit',
Erhebt sich aus der Mitte.
Ein Wall umgibt es tief und breit
Nach alter Zeiten Sitte.

Die alt-ehrwürd'ge Kirche steht,
Umringt von alten Linden.
Noch jeder, der vorübergeht,
Wird schön sie wieder finden.

Das Lied wurde von Otto Höhne, Grünberg in Schlesien, gedruckt; es war kaum möglich, der vorhandenen Kopie das Erscheinungsjahr zu entnehmen. Gleich unter dem Titel steht eine vom Verfasser angefertigte Notiz: *Gewidmet meiner lieben Heimatstadt Saabor. Von Ernst Bartsch, Grünberg. Singweise: „Stimmt an mit hellem hohen Klang”*.

Erhalten geblieben ist auch ein anderes Gedicht:

„Saabor im Walde” soll es bedeuten,
so hört man von ganz alten Leuten.
Und wahrlich, einem Veilchen gleich,
verborgen liegt's im Deutschen Reich.
Dort, wo die Oder Schlesien fast verläßt,
da find't man das heimliche, trauliche Nest,
nicht weit der Kreisstadt Grünberg eben,
wo man auf Hügeln baut die Reben.
Fabriken - Pfeifen und Rattern der Bahn
Ficht hier nicht Deine Ruhe an.

Das Rauschen der Eichen, Föhren und Fichten
Als „Ruhestörung” gilt's wohl mitnichten.
Wenn, hingestreckt unter Waldesbäumen,
im Grase willst Du den Tag verträumen.
Doch willst Du wandern mal wieder `ne
Stunde
so liegen Schloss und Park in der Runde.
Und See und Oder mit lieblichen Stätten,

Pan Julian Simonjetz urodził się w Zaborze w 1927 roku. Jest autochtonem, prawdziwym dobrym duchem regionu, świadkiem historii i osobą zasłużoną dla miejscowego pożarnictwa oraz okolicy.

Herr Julian Simonjetz wurde in Saabor 1927 geboren. Er ist ein Autochthon, ein wahrer Genius loci dieser Region, Zeitzeuge und eine für die Saaborer Feuerwehr und die Umgebung verdienstete Persönlichkeit.

Gdy wędrówka Cię zawoła
Znajdziesz zamek, park dokoła,
Odrę i jeziora strony,
Na mchu spocznieś utrudzony.
Perła flory, duma nasza,
Dąb potężny Śląsk okrasza.
Niech świat gna w swym dzikim pędzie –
Tu mój dom i tak już będzie.

(tłumaczenie – Izabela Taraszczuk)

Rękopis utworu odnalazł w latach 70. podczas remontu domu pewien mieszkaniec Zaboru.

Kaiserberg 1962

wo wieder Du kannst ins Moos Dich betten.
Und Schlesiens stärkste Eiche hier,
sie ist unser Stolz, der Gegend Zier.
Lass sausen die Welt mit ihrem Treiben –
das ist meine Heimat und soll es bleiben.

Das Manuskript dieses Gedichts wurde von einem Dorfbewohner während der Hausrenovierung in den 70er Jahren gefunden. Das lyrische Werk bezeugt die herzliche Gebundenheit der ehemaligen Saaborer an ihr Dorf. Was musste ihnen diese Ortschaft mit See, Schloss, Eichen, Kirche und den mit Reben bewachsenen Hügeln bedeutet haben!!

Und wo genau wurden die Weinberge in Loos angelegt? Auf Katasterkarten von Loos, die ich im Staatsarchiv Wilkowo (Wilkau b. Schwiebus) gefunden habe, wurden Grundstücke mit dem Begriff *Garten* markiert. Wie mir einer der Archivare erklärt hat, bedeutet *Garten* - mit hoher

Od lewej: ampelografowie Andreas Jung i Reinhard Antes oraz Krzysztof Fedorowicz (Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa Winnice Lubuskie) szukają krzewów winorośli pod Kaiserberg koło Łazu. W trawie – krzew Pinot Noir.

(*V.l.n.r.*) Ampelographen Andreas Jung und Reinhard Antes und Mitverfasser des vorliegenden Beitrags, Krzysztof Fedorowicz (Verein Kulturgemeinschaft Lebuser Weinberge), suchen am Kaiserberge b. Loos/Łaz nach Rebsträuchern. Im Gras – Pinot Noir.

Wiersz ten przede wszystkim jest świadectwem związania z Zaborem/Saabor jego dawnych mieszkańców. Czymże musiał być dla nich ten Saabor z jeziorem, zamkiem, lipami i kościołem, i wzgórzami porośniętymi winoroślą?...

A gdzie dokładnie rosły winnice w Łazie/Loos? Na mapach katastralnych Loos, które znalazłem w archiwum w Wilkowie, są działki oznaczone nazwą *Garten*. *Garten* to najprawdopodobniej winnica, tłumaczy archiwista. Ale żeby mieć pewność, trzeba zajrzeć do ksiąg niemieckiego urzędu rolnego. Gdy idzie o powiat zielonogórski, są one we Wrocławiu/Breslau i w Starym Kisielinie/Altkessel.

Ale w Zielonej Górze/Grünberg in Schlesien, a także w Łazie/Loos i innych miejscowościach, pozostało do dziś sporo starych krzewów winorośli. Zbadali je niedawno dwaj ampelografowie: Andreas Jung z Büro für Rebsortenkunde und Klonzüchtung oraz Reinhard Antes, reprezentujący ANTES Rebenveredlung und Verkauf. Okazało się, że na starej winnicy pod Górą Cesarza rosną tak znaczne szczepy jak Pinot Noir, Pinot Gris, Traminer czy Gutedel. I takie odmiany uprawiamy tutaj nadal, kontynuując niemieckie tradycje winiarskie tego regionu.

Dzięki uprzejmości pana Juliana Simonjetza z Zaboru/Saabor publikuję dwa zdjęcia z 1962 roku. Kaiserberg i ten krzyż... Ludzie mówią, że przydałoby się go odtworzyć. Wytyczyć ścieżkę, postawić drogowaskazy i tablice informacyjne w języku polskim i niemieckim.

Wahrscheinlichkeit – Weinberg. Aber mit Sicherheit kann dies festgestellt werden, wenn man in Büchern des deutschen Landwirtschaftsamtes nachschaut. Im Fall des Grünberger Kreises befinden sich diese in Breslau (Wrocław) und Altkessel (Stary Kisielin). Alte Rebsorten sind bis heute auch in Grünberg in Schlesien, Loos (Łaz) und in anderen Ortschaften zu finden. Letztens wurden sie von zwei Ampelographen, Andreas Jung vom Büro für Rebsortenkunde und Klonzüchtung und Reinhard Antes von ANTES Rebenveredlung und Verkauf untersucht.

Es hat sich herausgestellt, dass auf dem alten Weinberg am Kaiserberge so edle Rebsorten wie Pinot Noir, Pinot Gris, Traminer oder Gutedel wachsen. Und diese Rebsorten werden von uns kontinuierlich angebaut, denn wir legen großen Wert auf die Erhaltung und Pflege alter deutscher Weintraditionen in der Region in und um Grünberg.

Dank der Freundlichkeit des Herrn Julian Simonjetz von Saabor nehme ich mir die Freiheit, zwei Bilder von 1962 veröffentlichen zu lassen. Sie zeigen den Kaiserberg und das erwähnte alte Kreuz. Die Bewohner unserer Region möchten es nachmachen lassen. Es wäre gut, eine Route festzusetzen, Wegweiser und Informationsschilder in deutscher und polnischer Sprache aufzustellen.

Als Vizevorsitzender des Vereins Kulturgemeinschaft Lebuser Weinberge (Stowarzyszenie

Jako wiceprezes Stowarzyszenia Wspólnota Kulturowa Winnice Lubuskie poruszyłem te kwestie u odpowiednich władz. Rozmawiałem z nadleśniczym Maciejem Taborskim (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Zielonej Górze, Nadleśnictwo Przytok) oraz z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego, który zaopiniuje nasz wniosek. SWK Winnice Lubuskie przygotowało też odpowiednie pismo do pozostałych urzędów w województwie i nadleśnictwa. Tematem tym w najbliższym czasie zajmie się również nasze Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w Zielonej Górze.

No to do dzieła! W sprawę – myślę, że wielką – trzeba zaangażować także gminę Zabór, konserwatora zabytków i oczywiście Nadleśnictwo Przytok (dawniej: Pritttag), na którego terenie leży góra.

Wspólnota Kulturowa Winnice Lubuskie) habe ich diesen Schwerpunkt bei entsprechenden Behörden hervorheben können. Ich habe mit dem Oberförster Maciej Taborski (von der Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Zielonej Górze – Staatsforstverwaltung Zielona Góra) und mit Vertretern des Urząd Marszałkowski (Marschallamt Zielona Góra) gesprochen. Das Marschallamt wird unseren Antrag begutachten. Die Kultur-gemeinschaft hat auch entsprechende Schreiben an weitere Behörden in unserer Woiwodschaft und die Staatsforstverwaltung vorbereitet.

Auch unsere Sozial-Kulturelle Gesellschaft der Deutschen Minderheit in Grünberg/Zielona Góra wird sich der Problematik annehmen.

Also packen wir es an! Für dieses, glaube ich, große Projekt, sollten auch die Gemeinde Saabor (Gmina Zabór), Restauratoren und natürlich Nadleśnictwo Przytok (Oberforstamt Przytok, Staatsforstverwaltung Zielona Góra) engagiert werden. Der Kaiserberg liegt innerhalb des vom Oberforstamt verwalteten Gebietes.

